

DEMOGRAFIJOS LABIRINTUOSE

Apie Jono Drungilo disertaciją „Lenkų bajorų integracija Žemaitijoje: migracija, kalba, atmintis XVI a.–XVIII a.“ ir jos gynimą

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės demografijos problemų narpliojimas reikalauja daug drąsos, nes tyrėjas priverstas susikurti demografinius šaltinius iš dokumentų blokuose esančių nuotrupų. To nepaisydamas, doktorantas Jonas Drungilas leidosi į šiuos istorinės demografijos voratinklius ir 2018 m. vasario 23 d. gynė disertaciją tema „Lenkų bajorų integracija Žemaitijoje: migracija, kalba, atmintis XVI a.–XVIII a.“ Disertacijos gynimui vadovavo tarybos pirmininkas, doc. dr. Eugenijus Saviščevas (Vilniaus universitetas), tarybą sudarė prof. dr. Rita Regina Trimonienė (Šiaulių universitetas), dr. Elmantas Meilus (Lietuvos istorijos institutas), dr. Gintautas Sliesoriūnas (Lietuvos istorijos institutas) ir prof. dr. Rimvydas Petrauskas (Vilniaus universitetas).

E. Saviščeviui pristačius reikalingus dokumentus tarybai ir visiems susirinkusiesiems, žodis buvo suteiktas doktorantui J. Drungilui. Disertantas iš pradžių pateikė Žemaitijos pasirinkimo motyvus: 1) regionas įėjo į *Lituania Propria* sudėtį; 2) buvo nutolęs nuo Lenkijos karalystės; 3) buvo kompaktiška teritorija. Apibrėžė patį tyrimo objektą – lenkų kilminguosius Žemaitijoje, kuriuos klasifikavo į dvi grupes – patekusius ir nepatekusius į Žemaitijos valdžios elitą. Galiausiai pristatė išsikeltus tikslus, kuriuos apibendrinti galima kaip mėginimą griauti istoriografijoje vyraujančius stereotipus. Doktorantui įgyvendinti tikslus pavyko gana sėkmingai, tai liudija tyrimo metu gautos devynios išvados.

Po disertanto žodžio pirmoji savo kritiką bei pagyras išsakė prof. dr. Rita Regina Trimo-

nienė. Anot profesorės, J. Drungilas nuveikė didelį ir kruopštų darbą, taip pat jį pabrėžė, kad disertacijos struktūra nuosekli ir logiška. Kita vertus, disertantas susilaukė kritikos dėl pasirinktos chronologijos, kuri, tarybos narės nuomone, buvo per plati. Ilgo laikotarpio pasirinkimas nulėmė netolygią skirtingų amžių iliustraciją – autorius daugiausia naudojo XVI–XVII a. pirmos pusės šaltinius. Aptarusi bendrai, profesorė nuosekliai, skyrius po skyriaus, recenzavo disertaciją. Nagrinėdama pirmąjį skyrių, „Lenkų bajorų atvykimo ir įsikūrimo LDK bruožai“, teigė, kad autorius iš naujo peržiūrėjo šaltinius ir pateikė naujų požiūrių, tačiau nepritarė išvadai, kad antroji lenkų gimiinių karta pretendavo gauti pareigybes LDK – prozopografiniai tyrimai rodo šiuos procesus vykus trečiojoje kartoje. R. R. Trimonienė pažymėjo, kad autoriaus pasirinkimas vykusius procesus iliustruoti vaizdingais atvejais, o ne detalio statistika skaitytojui leidžia skeptiškai vertinti apibendrinamuosius teiginius. Baigdama savo pasisakymą profesorė pabrėžė, kad J. Drungilas nevengė kritiškai žvelgti į kitų istorikų darbus ir ginama disertacija atitinka visus tokiems moksliniams darbams keliamus reikalavimus.

Pradėdamas savo atsiliepimą dr. Elmantas Meilus pašmaikštavo, kad J. Drungilas ne tik gina disertaciją, bet ir laiko vyriškumo egzaminą. Recenzentas pozityviai atsiliepė apie ginamą darbą: „J. Drungilas po kruopelytę surinko duomenis ir surišo į nuoseklų paveikslą.“ E. Meilui taip pat paliko įspūdį milžiniškas

istoriografijos ir šaltinių sąrašas bei kritiškas istoriko požiūris, leidęs J. Drungilui taisyti herbynų ir jais besivadovujančių istorikų klaidas. Žinoma, disertantas neišvengė kritikos. E. Meilui abejonių sukėlė J. Drungilo pasirinkimas kategorizuoti lenkų bajoriją į keturias grupes: 1) smulkioji; 2) vidurinė; 3) pasiturinti; 4) stambioji. Anot recenzento, terminas „pasiturinti bajorija“ pernelyg abstraktus ir reliatyvus. E. Meilus disertacijoje pasigedo konkrečių skaičių, kurie leistų atskleisti demografinę imigracijos ir integracijos vaizdinį. Atsižvelgdamas į disertacijos pobūdį, E. Meilus teigė, kad J. Drungilui, siekiant istorinės tiesos, derėjo išlaikyti lenkiškas atvykusių bajorų vardų formas, o ne keisti jas lietuviškais variantais: Jonas, Jokūbas, Stanislovas ir t. t. Baigdamas savo pasisakymą E. Meilus teigė J. Drungilą esant išmokusį istoriko amato ir vertą mokslo daktaro vardo.

Trečias pasisakė prof. dr. Rimvydas Petrauskas. Jis J. Drungilo disertacijos gynimą pavadino simbolišku, nes disertacija ginama praėjus mėnesiui po disertanto keturiasdešimtojo gimtadienio ir, anot profesoriaus, žymi jauno mokslininko brandą. R. Petrauskas aptarė, kas disertacijoje teigiama: pirma, J. Drungilas, tirdamas problemas, vengė šabloniškų vertinimų, antra, disertacijos skyriai yra gana autonomiški ir juos galima rinktis pagal įdomumą. R. Petrauskas pateisino plačias chronologines ribas, nes kai kurių lenkų bajorų giminių kartų atstovų galima rasti ir XX a. pradžioje. Suminėjęs disertacijos teigiamybes, recenzentas aptarė jos trūkumus. Gerai įvertinęs šabloniškų vertinimų vengimą, profesorius sakė, kad teiginys, jog kilmingųjų pavardės pradėjo formuotis XVI a., yra pasenęs; norėjo detalesnės istoriografijos apžvalgos įvade; stebėjosi, kad disertacijoje nepanaudotas gerai ištirtas lenkų kilmės didikų Kiškų atvejis; suabejojo disertanto pasirinkimu eliminuoti iš tyrimo lauko vedybų politiką arba priskirti Griežlių kaime gyvenusį barzdaskutį iš Lenkijos atvykusiai Gardovskių giminei

(p. 138). R. Petrauskas papildė J. Drungilo Dobrogasto vardo sulotyninimo analizę, paminėdamas, kad XVI a. šio vardo lotyniška forma Bonifacas reiškė „gera linkintis“, tai būtų praplėtę antroponiminę analizę – disertacijoje naudotas kitas lotyniškos kilmės vardas – Bonaventūras, reiškęs „gerą ateitį“ (p. 111). Pateikęs šias kelias pastabas recenzentas pasakė nuomonę, kad už atliktą darbą J. Drungilas yra vertas mokslų daktaro laipsnio.

„Svarus indėlis į visuomenės tyrimus“ – taip, pradėdamas savo pasisakymą, J. Drungilo disertaciją apibūdino dr. Gintautas Sliesoriūnas. Recenzentas J. Drungilo disertacijos temą įvertino kaip ypač reikšmingą ir aktualią. Jam didelį įspūdį paliko disertanto XVI–XVIII a. teisinės bazės ir teisinės praktikos atvykusių lenkų bajorų atžvilgiu analizė bei aiškus aptariamoms situacijoms poveikslas. Anot G. Sliesoriūno, disertantas nesilaiko griežtų stereotipų apie to meto teisės taikymus. Recenzentas vėlgi pabrėžė disertacijos aktualumą – disertacijoje esantis komunikacijos metodas yra vertingas kitų regionų tyrimams, o sudarytame šaltinių sąrašė sužymėti ne tik archyvų ir bibliotekų, bet ir muziejų kolekcijose saugomi dokumentai. Disertacijos kritika apsiribojo pora pageidavimų – G. Sliesoriūnas norėjo, kad darbe būtų buvę daugiau statistinės analizės ir kad disertacijoje būtų buvęs trumpas apibendrinimas, leidęs skaitytojui nuosekliai pereiti prie numeruotų išvadų. Auditorija nustebo, kai G. Sliesoriūnas, baigdamas savo pasisakymą, pasiūlė J. Drungilui suteikti mokslų daktaro vardą.

Paskutinis darbą recenzavo docentas E. Saviščevas. Taupydamas laiką ir atsižvelgdamas į kitų tarybos narių gerų žodžių gausą, E. Saviščevas apsiribojo viena pagyra, skirta milžiniškam J. Drungilo istoriografijos įdirbiui. Docentas sakė teturįs vieną esminę pastabą, virtusią trijų puslapių komentaru. Kritikos susilaukė pasirinktas genealoginis metodas, kuriuo savo darbą grindė J. Drungilas (p. 21). Disertantas savo tezes įrodinėjo remdamasis pasirinktu

genealoginių atvejų analize, bet tekste taikyti skirtingi pavyzdžiai greičiau blaško skaitytoją, o ne suteikia aiškų vaizdą, išsamesnei analizei pritrūko pateikti kelių dešimčių šeimų genealogijas. E. Saviščevas pridūrė, kad giminė giminei nelygu, pavyzdžiui, kai kurių – aštuonios kartos gyveno regione, o kitų – dvi, todėl remtis vien atrinktais atvejais ydinga, statistinė medžiaga padėtų geriau suprasti disertaciją. Recenzentas abejojo, ar visos giminės, minimos disertacijoje, buvo lenkiškos kilmės, pavyzdžiui, kunigaikščiai Borovskiai dėl savo titulo negalėjo būti atvykę iš Lenkijos karalystės, o Kęsgailų raštinkai, Chšonstovskiai, greičiausiai buvo rusėnų kilmės, nes Kęsgailų kanceliarijos kalba buvo rusėnų. Kaip ir prof. R. Petrauskas, E. Saviščevas kritikavo disertanto pasirinkimą neapžvelgti matrimonialinės politikos, nes jei kelių kartų atstovų žmonos buvo žemaitės, tai kyla klausimas, ar tikrai ši giminė yra lenkiškas elementas Žemaitijos visuomenėje. Recenzento nuomone, J. Drungilas niveliuoja polonizacijos procesą, o tai jau atspindi tam tikras autoriaus vertybes. Chronologiškas kelių dešimčių šeimų atsikėlimo pateikimas disertacijoje skaitytojui galbūt būtų padėjęs suprasti vykusius demografinius procesus. Analizuodamas XVI a. lenkų giminių pagausėjimą Žemaitijoje J. Drungilas ignoruoja svarbius politinius veiksnius, tokius kaip Žygimanto Augusto žemių dalijimas rotmistrams Žemaitijoje Livonijos karo metu, kuris irgi galėjo lemti gausesnę imigraciją. Docentas nesusipratimu laiko disertacijoje brėžtą analogiją tarp antikinės – romėniškos trinarės vardų sistemos ir tarp lenkų bajorų pasitaikančių kelianarių vardų; nesutinka su disertanto mintimi, kad Žemaitija priklausė *Litvania Propria* ir mano, jog Žemaitija buvo žemaičių kalbos bastionas, todėl disertantas galėjo atsižvelgti ne tik į lenkų giminių atstovų lietuvių kalbos žinias, bet ir į žemaičių. Tarybos pirmininkas baigdamas pabrėžė, kad disertacijos medžiaga pristatyta mokslškai ir siūlė tarybai balsuoti už mokslinio laipsnio suteikimą.

Savo atsakymą į tarybos kritiką J. Drungilas pradėjo padėka visiems recenzentams už pasakytas pastabas. Disertantas sutiko su tarybos narių komentarais, tačiau daugelį jų pavadino diskutuotiniais. Atsakydamas į E. Meilaus teiginį, kad disertacijoje autorius vienpusiškai, kaip migracijos politiką, supranta lenkų bajorų norą įsigyti žemės LDK, išsakytą Liublino unijoje, o ne plačiau, kaip lenkų bajorų norą turėti tokias pačias teises LDK kaip lietuvių bajorija turėjo Lenkijos karalystėje, disertantas argumentavo, kad akte įrašyti konkretūs terminai, vertę taip traktuoti situaciją. Į E. Meilaus siūlymą rusėnų kalbą laikyti teismų kalba J. Drungilas atsakė, kad Antrajame Lietuvos Statute rusėnų kalba suvokta gerokai plačiau. Disertantas sutiko su kelių recenzentų pastebėjimu, jog barzdaskutys Gardovksis nėra bajoras, tačiau argumentavo, kad bajorų nusigyvenimo pasitaikydavo dažnai ir Gardovskio atvejis galėjo būti to pavyzdys. Savo pasirinkimą lietuvininti lenkų bajorijos vardus motyvavo lietuvių istoriografijos tradicija. Į R. Petrausko priekaištą, kad neįvertino antroponimijos naudojimo įvairiuose lietuvių mokslininkų darbuose, J. Drungilas atsakė, jog bendrų darbų, skirtų istorinei antroponimijai, lietuvių istoriografijoje nėra. Kadangi kai kurie tarybos nariai disertacijoje buvo pasigedę vedybų politikos aptarimo, J. Drungilas paaiškino sąmoningai rinkęsis tirti kultūriniais, o ne socialiniais aspektais. Atsakydamas į pastabas dėl kalbos, disertantas sakė atlikdamas tyrimą nepastebėjęs didelės skirties tarp lietuvių ir žemaičių kalbos lenkų bajorijos kontekste, todėl vartojo bendresnį lietuvių kalbos terminą. R. R. Trimonienė savo pasirinkimą išnagrinėti Nagurskių giminės atvejį disertantas argumentavo išlikusių šaltinių gausa, be to, jis teigė, kad minėtas atvejis iliustratyviausias; į klausimą, kodėl vyrauja XVI–XVII a. chronologija, atsakė, kad XVI a. vykęs demografinis sprogymas galėjo paskatinti intensyvesnę imigraciją, todėl atvejų iš to laikotarpio daugiau. Į E. Saviščevo iškeltą problemą, jog Žemaitija neįėjo į tikrosios Lie-

tuvos sudėtį, J. Drungilas pažvelgė laisviau ir pasakė nuomonę, kad Žemaitija buvo pakankamai į LDK branduolį integruotas regionas; patikslino, kad disertacijoje minimi Borovskiai nebuvo kunigaikščiai, apie kuriuos kalbėjo E. Saviščevas, o kita, iš Lenkijos kilusi giminė.

Po disertacijos gynimo tradiciškai žodis buvo suteiktas darbo vadovui, šiuo atveju mokslinei konsultantei prof. dr. Irenai Valikonytei. Ji apie disertanto darbą atsiliepė taip:

„Disertacija yra absoliučiai savarankiška, mano vaidmuo buvo priešingai – prilaikyti Joną, <...>, nes tema labai plati, o tai rodo, kokia ji perspektyvi ir koks perspektyvus mokslininkas, kurį pažįsta ne tik Lietuvos, bet ir užsienio mokslininkai.“ Po neilgo tarybos pasitarimo E. Saviščevas paskelbė, kad visi penki nariai balsavo už humanitarinių mokslų srities, istorijos krypties daktaro laipsnio suteikimą Jonui Drungilui.

Tomas Vaitkus